

Валентина МАРТИНЕНКО,
кандидатка педагогічних наук,
провідний науковий співробітник
відділу початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України

ПРОГНОСТИЧНА ЧИТАЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ДОСВІД І ПРОБЛЕМИ

Сучасний світ із технологіями, які швидко розвиваються, змінами у суспільному житті, актуалізують потребу формування в освітньому процесі особистості, готової до самостійної творчої діяльності, здатної здійснювати прогнозування, антиципацію, гнучкий, неординарний підхід до розв'язання різних проблем.

Сутність понять «антиципація», «прогнозування», розглядається у фаховій літературі неоднозначно. Попри різноманітність підходів, більшістю фахівцями в узагальненому трактуванні антиципація розглядається як здатність передбачати (прогнозувати) майбутнє, очікувати результати дії ще до її здійснення (І.Батраченко, А.Бехтер, Н.Гончарова, М. Квасюк, Н.Климова, Н.Ничипоренко, Л. Прокопенко, Л. Регуш та ін.).

Системно вивчаючи прояви процесів прогнозування та антиципації, дослідники Б. Ф. Ломов та О. М. Сурков визначили такі основні їх функції: когнітивну, регулятивну і комунікативну[1,с.47]. Остання у спеціальних дослідженнях розглядається самостійно, оскільки дає змогу не лише здійснювати обмін інформацією, але й транслявати певні культурні цінності діалогової і полілогової взаємодії.

Когнітивна функція пов'язана з участю прогнозування у взаємозв'язку різних пізнавальних процесів: сприймання, пам'яті, мислення, уяви, встановлення причиново-наслідкових зв'язків, реконструкції і перетворення, висунення та аналізу гіпотез, планування.

Молодший шкільний вік розглядається як сенситивний для розвитку креативних якостей особистості загалом і прогностичних умінь зокрема. Від того, наскільки ефективно будуть розвиватися у дітей прогностичні уміння у

шкільному віці, буде залежати подальше становлення таких важливих і необхідних якостей людини сучасного суспільства, як саморегуляція, рефлексія, вміння творчо мислити, робити вірний вибір, бачити перспективу, проектувати зразок кінцевого результату (продукту) своєї діяльності і т. ін..

Сучасний погляд на читання як особливий вид мовленнєво-мислительної діяльності, що ґрунтується не лише на зоровому сприйманні інформації, але і на її семантичному декодуванні, націлює дослідників на вивчення тих мисленнєвих дій, які забезпечують смислову сторону читання. У зв'язку з цим вагомим значення набувають дії смислового прогнозу й антиципатії, що сприяють глибшому проникненню школяра у смислову тканину тексту.

Зважаючи на актуальність питання, розвиток прогностичних умінь молодших школярів у процесі сприймання текстів різних видів та оволодіння прийомами роботи з дитячою книжкою знайшов відображення у Державному стандарті початкової освіти (2018 р.) та Типових освітніх програмах для учнів 1-2 та 3-4 класів (2019 р.) [2; 3].

Варто зазначити, що ця проблема на матеріалі читацької діяльності учнів початкової школи була предметом дослідження зарубіжних і вітчизняних учених. Так, здатність дитини до обґрунтованих передбачень під час опрацювання художніх текстів сьогодні використовується у процесі роботи з дитячою книжкою у теорії формування типу правильної читацької діяльності, що показано у роботах Н. Светловської, Т. Піче-оол, О.Джежелей, Л. Сильченкової, М. Іполитової.

На особливості організації прогностичної діяльності для успішної реалізації діалогової взаємодії учня з текстом і автором твору вказували у своїх роботах С. Бондаренко, Г. Граник, Л. Концева, О. Соболева та ін.. Певні напрацювання щодо формування прогностичних умінь молодших школярів на етапі передтекстової діяльності, підготовки учнів до сприймання текстів знаходимо у наукових роботах та навчальних посібниках І. Гудзик, О. Савченко, А. Самсонової та ін.. Вони вважають, що розвиток антиципатії, тобто вміння передбачати зміст тексту за заголовком, ключовими словами, ілюстраціями є

важливим і обов'язковим компонентом підготовки учнів до роботи з творами різних жанрів.

Прийоми розвитку антиципації у контексті формування окремих характеристик технічної сторони навички читання представлені у роботах І. Гудзик, С. Костроміної, М. Оморокової, І. Постоловського та ін..

Підкреслюючи теоретичну і практичну цінність проведених досліджень, зазначимо, що формування прогностичних умінь молодших школярів досліджувалося переважно на етапі передтекстової діяльності. Водночас питання комплексного, цілісного підходу до розв'язання зазначеної проблеми із застосуванням продуктивних читацьких технологій залишаються відкритими для теоретичного осмислення та експериментального вивчення. Крім того, поки що не знайшли ґрунтовного опрацювання питання врахування вікових особливостей розвитку у молодших школярів тих мовленнєво-мисленнєвих процесів, а також творчої уяви, які беруть участь і є ключовими під час планування прогностичної читацької діяльності, встановлення причиново-наслідкових зв'язків, висунення та аналізу гіпотез, перетворення уявлень дитини та ін.. Є підстави для попередніх висновків про те, що значна частина учителів нечітко уявляють сутність прогностичної діяльності учнів під час читання, не повною мірою володіють прийомами її формування у молодших школярів.

Література

1. Ломов Б. Ф. Антиципация в структуре деятельности. М. Наука, 1980. 444 с.
2. Типова освітня програма для учнів 1-2 класів. (2018). [електронний ресурс] –] Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>].
3. Типова освітня програма для учнів 3-4 класів. (2018). [електронний ресурс] –] Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>].